

Position paper

Landschapsgrond: kansen voor boeren, ecologie en biodiversiteit

Prof. dr. ir Liesje Mommer (m.m.v. diverse WUR collega's)

Hoogleraar Plantenecologie en Natuurbeheer

Boegbeeld van het Wageningen Biodiversity Initiative

1. Context motie Boswijk

Landschapsgrond is voorgesteld in de motie Boswijk (CDA) als een mogelijk nieuwe categorie in het bestemmingsplan met als doel om 'landbouw en natuur in Nederland beter met elkaar te verbinden'. De term is onderdeel geworden van het coalitieakkoord als 'tussenvorm van natuur- en landbouwgrond'. Doordat het een nieuwe term is, is er verder nog weinig bekend over implementatie binnen het beleid en de mogelijke effecten ervan op de leefomgeving. Uit kamerstukken (Kamerstuk 35 830-XIV, nr. 17) blijkt dat gedacht wordt aan een nieuwe categorie ruimtelijke bestemming. De voorgestelde nieuwe vorm 'landschapsgrond' beoogt een permanente wijziging van de bestemming van landbouwgrond naar een vorm van extensieve, natuurinclusieve landbouw. De invoering ervan is mogelijk te bereiken via eenzelfde systematiek als bij functiewijziging naar natuurgrond (d.w.z. gedeeltelijk financieel afwaarderen), en heeft consequenties voor omgevingsplan, natuurbeheerplan, andere juridische en financiële instrumenten, kaders en regelingen (Meststoffenwet en het GLB). Ik geef hier de kaders voor biodiversiteit en ecologie aan waarbinnen de optie landschapsgrond kan bijdragen aan de grote transitieopgaven in het landelijk gebied.

2. Een goede mogelijkheid voor de transitie-opgaven in het landelijk gebied.

De transitie-opgaven op het gebied van stikstof, waterkwaliteit, biodiversiteit en klimaat zijn urgent, van ongekeerde complexiteit, en noodzakelijk om toekomstige generaties perspectief te bieden op een gezonde en duurzame toekomst in Nederland. Een belangrijke vraag die nu voorligt is of – en hoe dan – de landbouw onderdeel van de oplossing kan zijn. Het is nodig om instrumenten te ontwikkelen waarmee de agrarische sector haar vakmanschap kan inzetten voor het produceren van voedsel op een zodanige manier, dat biodiversiteit, waterkwaliteit en mooi landschap worden meegeleverd. De invoering van de bestemming 'landschapsgrond' kan een goed instrument zijn om het transitietraject te starten, en de agrarische sector in Nederland perspectief bieden. Indien de invoering van landschapsgrond daadwerkelijk ingestoken wordt om de omslag naar extensiever beheer te versnellen, biedt het kansen voor herstel van biodiversiteit en de bovengenoemde uitdagingen in het landelijk gebied. De exacte bijdrage van dit instrument aan de uitdagingen ten aanzien van stikstof, water, klimaat en natuurherstel kan nog niet worden gekwantificeerd, hangende de invulling van de richtlijnen voor deze optie en de uitwerking ervan op regionaal niveau. De algemene indruk is dat het instrument 1) substantieel bij kan dragen aan de extensivering van de productie (bijv. minder vee per hectare, lagere milieubelasting akkerbouw) en 2) agrarisch ondernemers financiële middelen verschaft die nodig zijn om daadwerkelijk een natuur-inclusieve transitie van het bedrijfssysteem te realiseren. Om agrariërs op landschapsgrond een goed verdienmodel te kunnen bieden, lijkt het relevant om de bestemming landschapsgrond te verbinden met bestaande en toekomstige (subsidie)regelingen ten aanzien van ecosysteemdiensten (o.a. ANLb, ecoregelingen en KPI's)

3. Duidelijke nationale richtlijnen, kwantitatieve regionale uitwerking.

Landschapsgrond kan alleen haar potentieel waarmaken voor een gezonder en veerkrachtiger Nederland wanneer de invulling ervan het grondgebruik substantieel extensieveert t.o.v. de huidige categorie landbouwgrond. Uit de stukken blijkt dat de invulling van landschapsgrond agrarisch blijft, maar om vanuit het perspectief van ecologie en biodiversiteit van meerwaarde te zijn is het noodzakelijk dat de bijdrage aan 'groene' doelen substantieel moet zijn (d.w.z. VRHR, KRW, klimaat, biodiversiteit). Tegelijkertijd moet de regeldruk voor de betrokken landbouwbedrijven zo beperkt mogelijk blijven, zodat zij hun vakmanschap en ondernemerschap kunnen inzetten en ontwikkelen. Dit kan worden vormgegeven door te sturen op condities of op doelen. Inspiratie hiervoor kan worden gehaald uit Boeren voor Natuur^{1,2}: een gesloten kringloop pakt de huidige vermesting aan, de hogere waterstanden de verdroging, de 10% landschapselementen de versnippering van (semi)natuurlijk habitat, en het niet gebruiken van chemische bestrijdingsmiddelen de slechte milieukwaliteit. Voor het sturen op ecologische doelen kan voortgebouwd worden op de ontwikkelingen rondom kritische prestatie indicatoren (KPI's)^{3,4}. De KPI's die momenteel worden ontwikkeld voor duurzame landbouw⁴ zijn in principe gericht op dezelfde doelen als landschapsgrond' al zouden drempel- en streefwaarden voor KPI's op landschapsgrond ambitieuzer moeten worden ingevuld.

Het is nodig om instrumenten te ontwikkelen waarmee de agrarische sector haar vakmanschap kan inzetten voor het produceren van voedsel op een zodanige manier, dat biodiversiteit, waterkwaliteit en mooi landschap worden meegeleverd. De invoering van de bestemming 'landschapsgrond' kan een goed instrument zijn om het transitietraject te starten, en de agrarische sector in Nederland perspectief bieden.

Position paper

Landschapsgrond: kansen voor boeren, ecologie en biodiversiteit

Prof. dr. ir Liesje Mommer (m.m.v. diverse WUR collega's)

Hoogleraar Plantenecologie en Natuurbeheer
Boegbeeld van het Wageningen Biodiversity Initiative

4. Ecologische richtlijnen: een integrale aanpak

De verschillende ecologische doelen waarop gestuurd kan gaan worden, kunnen niet afzonderlijk van elkaar worden gezien: ze grijpen op elkaar in en kunnen elkaar versterken. Het is het effectiefst om een integrale aanpak van deze punten voor te staan, omdat uit onderzoek is gebleken dat maatregelen die gunstig zijn voor biodiversiteit bijna altijd een positief/complementair effect hebben op de klimaatdoelstellingen⁵:

1. Verbeteren biodiversiteit en natuur begint met forse reducties van de milieu-impact van chemische inputs, ook op landschapsgrond.

Substantiële reducties van het gebruik en de impact van pesticiden is noodzakelijk gezien hun vermoedelijke bijdrage in afname insectenaantallen^{6,7}. Het reduceren van de emissies van nutriënten is noodzakelijk om de natuurkwaliteit te verbeteren. Uit de praktijk van 'Boeren voor Natuur' is gebleken dat een gesloten kringloop (d.w.z. geen aanvoer van mest of voer van buiten het bedrijf; bijv. gemengde bedrijven) of gesloten balans (aanvoer van voer compenseren met afvoer van mest; bijv. veehouderijen in veenweidegebied) leidt tot verschraling op bedrijfsniveau² en gradiënten in het landschap² en dus tot verhoging van de biodiversiteit.

2. Verkleinen van de percelen en aanbrengen van diversiteit in de vegetatie is een tweede belangrijke stap.

Het gaat dan om a) het aanbrengen van diversiteit in de gewassen in het teeltsysteem zoals kruidenrijk grasland of gewasdiversiteit in ruimte en tijd (bijv. strokenteelt), en b) het aanbrengen van gebiedseigen landschapselementen als greppels, sloten, heggen en bosschages⁸. In 'Boeren voor Natuur' hanteert men als vuistregel een 10% areaal aan streekeigen landschapselementen². Tscharnkte en collegae adviseren 20% seminatuurlijk areaal in een agrarisch landschap voor een herstel van biodiversiteit. Het is belangrijk dat er ook niet alleen aandacht is bij aanbrengen en onderhoud van landschapselementen voor het aantal soorten *an sich*, maar ook specifieke maatregelen worden getroffen voor kwetsbare soorten.

3. Verbeteren waterhuishouding en waterkwaliteit.

Waterkwaliteit zal verbeteren ten gevolge van punt 1 hierboven. Verhoogde waterstand leidt tot verder extensiveren en gaat verdroging en bodemdaling tegen².

4. Verhoging van de bodembiodiversiteit:

Het bodemleven kan gestimuleerd worden door de grond maximaal te bedekken (groenbemester(mengsels), diversiteit van vegetatie te verhogen en grondbewerking te minimaliseren (niet-kerende grondbewerking)). Vaak leidt dit tot een verbeterde infiltratiecapaciteit van de bodem (punt 3) en kan bijdragen aan koolstofopslag in de bodem (punt 5).

5. Omgaan met en tegengaan van klimaatverandering.

Biodiversiteit is ons vangnet tegen klimaatverandering. Alle genoemde punten zullen complementair bijdragen aan klimaatmitigatie- en adaptatie.

De exacte (d.w.z. kwantitatieve) invulling van de optie landschapsgrond zal moeten gebeuren in de gebiedsgerichte aanpak, gezien het feit dat er grote regionale verschillen zijn in de ecologische processen in Nederland, door variatie in bodemtypen en hydrologie. Extensieve landbouw ziet er op de hoge zandgronden immers anders uit dan in het veenweidegebied.

Biodiversiteit is ons vangnet tegen klimaatverandering. Alle genoemde punten zullen complementair bijdragen aan klimaatmitigatie- en adaptatie.

5. Een aantal overwegingen.

Landschapsgrond wordt gezien als een mogelijk instrument om landbouw en natuur letterlijk meer met elkaar te verbinden middels het aanleggen van landschapsgrondbuffers rondom natuurgebieden (o.a. Natura 2000). Echter, het is zinvol te onderzoeken in hoeverre het instrument landschapsgrond breder kan worden ingezet om de urgente transitieopgaven (waarbinnen substantiële extensivering een noodzaak is) te versnellen. Mogelijk bieden de zones B en C van het ABC-model van Bakker⁹ et al. mogelijkheden voor aansluiting bij het instrument landschapsgrond.

Een belangrijk dilemma betreft of landschapsgrond een verplicht of een vrijwillig instrument moet zijn. Een verplichte invoering zal helpen om de beoogde zones en arealen te realiseren, maar zal door veel agrariërs geïnterpreteerd worden als een soort onteigening en kan daardoor gebiedsprocessen vertragen. Een gebiedsgerichte aanpak - waarbij de agrariërs deelnemen aan de besluitvoering rondom mogelijk oplossingen - lijkt me dan ook wezenlijk voor het creëren van draagvlak voor deze urgente transitie.

Liesje Mommer is hoogleraar Plantenecologie en Natuurbeheer van Wageningen University & Research en leidt in die hoedanigheid het Wageningen Biodiversity Initiative, dat als doel heeft de kennis te leveren die transitie naar een natuur-inclusieve samenleving te versnellen.

